

УДК 327.56

Сергій Шуляк,

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та регіональних студій,

Університет митної справи та фінансів,

sergiishuliak@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6499-2000

DOI 10.29038/2524-2679-2023-03-37-49

АРАБСЬКІ ДЕРЖАВИ В БЛИЗЬКОСХІДНІЙ ПОЛІТИЦІ ПІВНІЧНОЇ КОРЕЇ

У статті проаналізовано особливості політики Північної Кореї щодо арабських країн Близького Сходу. Виявлено, що ще з часів холодної війни близькосхідна політика Північної Кореї має яскраво виражену антиамериканську та антиізраїльську спрямованість, а її пріоритетними партнерами в регіоні традиційно виступали держави й недержавні актори, що перебували в стані гострої конфронтації зі США та Ізраїлем – Лівія, Сирія, Іран, радикальні угруповання, що борються проти Ізраїлю (ХАМАС, Хезболла). Певним винятком може слугувати Єгипет, що за часів президента Х. Мубарака дотримувався проамериканської орієнтації. Установлено, що найважливішим напрямом співробітництва КНДР із її арабськими партнерами є військове співробітництво, а Близький Схід – це сприятливий ринок збуту північнокорейської зброї та військових технологій. В умовах кризового стану економіки це сприяє розв'язанню проблеми нестачі іноземної валюти. З'ясовано, що «Арабська весна», призвела до краху або послаблення партнерських режимів у деяких арабських країнах (передусім у Лівії і Єгипті), що значною мірою послабило позиції КНДР у регіоні й ускладнило реалізацію її близькосхідної політики. З'ясовано, що економічні труднощі в 1990-ті рр. спонукали керівництво КНДР відійти від ідеологічних настанов часів холодної війни й шукати нових партнерів серед заможних монархій Перської затоки. Економічне співробітництво з цими країнами, передусім із Катаром, забезпечує важливе джерело надходження іноземної валюти до країни. Пріоритетним напрямом цього співробітництва є експорт дешевої робочої сили з Північної Кореї до країн регіону. Фактично йдеться про певний механізм ухиляння від міжнародних санкцій, накладених на КНДР за реалізацію її ядерної програми, адже зароблені трудовими

мігрантами гроші значною мірою спрямовуються саме на фінансування подальших розробок ядерної й ракетної зброї.

Ключові слова: Північна Корея, зовнішня політика, Близькій Схід, Єгипет, Сирія, Лівія, військове співробітництво, монархії Перської затоки, експорт робочої сили.

Serhii Shuliak,

University of Customs and Finance,

ORCID ID: 0000-0001-6499-2000

ARAB STATES IN NORTH KOREA'S MIDDLE EAST POLICY

The article analyzes peculiarities of North Korea's policy towards Arab countries of the Middle East. The author of the article found that since Cold War, North Korea's Middle East policy has a pronounced anti-American and anti-Israel orientation. Its traditional priority partners in the region are states and non-state actors that have acute confrontation with the USA and Israel – Libya, Syria, Iran and radical groups fighting against Israel (Hamas, Hezbollah). A certain exception may be Egypt, which during the time of President H. Mubarak maintained a pro-American orientation. It was established that the most important area of cooperation between DPRK and its Arab partners is military cooperation, and the Middle East is a favorable market for the sale of North Korean weapons and military technologies. In the conditions of crisis state of economy, such cooperation helps to solve problem of lack of foreign currency. It was found that «Arab Spring» led to collapse or weakening of partner regimes in some Arab countries (primarily in Libya and Egypt), which significantly weakened the position of DPRK in the region and made it difficult to implement its Middle East policy. The article found that economic difficulties in 1990s prompted leadership of DPRK to move away from the ideological guidelines of Cold War era and look for new partners among wealthy monarchies of the Persian Gulf. Economic cooperation with these countries, primarily with Qatar, provides an important source of foreign currency inflows to the country. The priority direction of this cooperation is export of cheap labor from North Korea to the countries of the region. In fact, the article talks about a certain mechanism of evasion of international sanctions imposed on the DPRK for the implementation of its nuclear program, because to a large extent money earned by labor migrants is directed precisely to the financing of further development of nuclear and missile weapons.

Key words: North Korea, foreign policy, Middle East, Egypt, Syria, Libya, military cooperation, monarchies of the Persian Gulf, labor export.

1. ВСТУП

Постановка наукової проблеми. М Відносини Північної Кореї (Корейської Народно-Демократичної Республіки, КНДР) із країнами Близького Сходу, не є пріоритетом серед науковців, які вивчають зовнішню політику цієї країни. На перший погляд, може здатися, що КНДР не здатна відігравати помітну роль у цьому віддаленому географічно регіоні. На відміну від свого сусіда й конкурента, Південної Кореї, вона не має економічної ваги та можливостей, які дозволили б їй узяти активну участь у справах регіону, а її зв'язки з ним протягом десятиліть обмежувалися невеликою групою країн.

Стосунки КНДР зі Сполученими Штатами, Китаєм, Росією, Японією й Південною Кореєю привертають набагато більшу увагу як політиків, так і політологів, особливо коли йдеться про ядерну та ракетну програми Пхеньяну. Значною мірою це доречно, адже ядерна програма КНДР залишається серйозною загрозою регіональній і міжнародній безпеці та стабільності. Проте останнім часом інші аспекти міжнародної активності КНДР усе частіше потрапляють до уваги експертів із міжнародних відносин, у контексті аналізу подій і процесів у різних регіонах світу, що сьогодні визначають політичну ситуацію у світі. Так, зокрема, Україна в умовах російської агресії потерпає від політики північнокорейського режиму, що підтримує країну-агресора та постачає їй зброю.

Занепокоєння світової спільноти викликає співробітництво КНДР із деякими близькосхідними державами в галузі розвитку ядерних і ракетних технологій, а також її причетність до діяльності терористичних угруповань, що атакують Ізраїль та провокують ескалацію збройного насильства в цьому перенасиченому конфліктами регіоні. Отже, постає питання про те, які істотні інтереси має Північна Корея в такому географічно віддаленому регіоні як Близький Схід і, зокрема, в арабських країнах, які переважно цей регіон утворюють, у чому полягає специфіка її політики щодо цих держав?

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Хоча Північна Корея підтримує стосунки з арабськими державами Близького Сходу та Північної Африки ще з 1960-х рр., не можна сказати, що її близькосхідна політика активно висвітлювалась у науковій літературі. Проте в останні роки все частіше з'являються публікації, у яких розглядаються її окремі аспекти. У цьому сенсі можна відзначити дослідження Н. Сонга [14], Л. А. ас-Сауда [1], Б. Жалонтаї та Дж. Ю [15], П. К. Керра, С. А. Хілдрет та М. Д. А. Нікітін [4], А. Левковіца [7], Дж. Соломона [13], С. Міямото [9], Дж. Феффера [3],

С. Рамані [10], Л. Чой, Дж. Шин та Х. Лі [2], А. Мансурова [8]. Більшість із них зосереджені на військовій співпраці Північної Кореї з Іраном у зв'язку з проблемою нерозповсюдження ядерного озброєння й ракетних технологій, адже обидві країни активно реалізують відповідні програми, що розглядаються як серйозна загроза міжнародному миру та безпеці. У цьому контексті звертають увагу на співробітництво КНДР із Сирією в сфері ядерних і ракетних технологій, а також спроби КНДР обходити міжнародні санкції за допомогою арабських країн. Крім того, в умовах загострення ситуації на Близькому Сході експерти все частіше звертають увагу на такий аспект проблеми, як підтримка Північною Кореєю екстремістських угруповань, що діють у регіоні.

Мета дослідження – визначити місце арабських країн у близькосхідній політиці Північної Кореї та особливості її політики щодо них.

Методика дослідження. Зовнішня політика Північної Кореї може бути пояснена за допомогою неокласичного реалізму, із погляду якого, особи, які приймають зовнішньополітичні рішення, обмежені як міжнародною, так і внутрішньою політикою, а також своїми уявленнями про міжнародну анархію, уключаючи питання про те, чи забезпечена їхня безпека. Вони перебувають під впливом таких внутрішніх чинників, як політичні структури й ідеології держав [11, с. 152]. У випадку Північної Кореї, цілі зовнішньої політики та прийняття рішень у цій сфері визначаються специфікою її політичної системи, зокрема панівною ідеологією («чучхе») й центральною роллю інституту верховного керівника [6, с. 22]. Крім того, у дослідженні застосовано історичний підхід, що дає змогу представити близькосхідну політику Північної Кореї в її розвитку та зміні під впливом нових історичних обставин. Також застосовано підхід «рівнів аналізу», який передбачає під час аналізу зовнішньої політики держави враховувати фактори, що діють на персональному, державному й міжнародному рівнях.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кім Ир Сен, що є архітектором північнокорейського режиму, заклав фундамент зовнішньої політики Північної Кореї, у тому числі її близькосхідної політики. У 1950–1960-ті рр., після Корейської війни (1950–1953), КНДР опинилася в ізоляції від країн Заходу й багатьох інших держав-членів ООН. У цей період холодна війна визначила характер і масштаби відносин Північної Кореї з державами Близького Сходу. В

умовах, коли Північна та Південна Кореї вели боротьбу за легітимність, прагнучи дипломатичного й політичного визнання інших країн, саме логіка холодної війни була основним чинником, що визначав політику Північної Кореї стосовно міжнародного співтовариства, уключаючи Близький Схід. Відповідно, для неї, як для держави з комуністичним режимом, СРСР і його союзники по так званому «соціалістичному табору», а також країни-учасниці Руху неприєднання стали пріоритетами з погляду налагодження дипломатичних відносин. Це цілком стосувалося й країн арабського світу. Алжир став першою арабською країною, що встановила дипломатичні відносини з Північною Кореєю у вересні 1958 р. Пізніше, у 1963 р., такі стосунки були встановлені з Північним Єменом (ЄАР) та Єгиптом, у 1966 – із Сирією, у 1968 – з Іраком і Південним Єменом (НДРС), у 1969 – із Суданом. У 1984 р. КНДР оприлюднила заяву, що з 1966 р. вона визнає Організацію визволення Палестини (ОВП) як державу [9, с. 48].

У 1960-х рр. Північна Корея, з ідеологічних міркувань, вважала за доцільне підтримувати дипломатичні відносини з республіканськими державами, що мали обмежені стосунки із Заходом, й уникати відносин із монархіями (єдиним винятком стало Королівство Камбоджа). Тому з Лівією дипломатичні відносини були встановлені з певним запізненням, лише в 1974 р., коли там вже існував республіканський режим. Також із запізненням, лише у 1975 р., нормалізовано відносини з республіканським Тунісом, через його критичне ставлення до КНДР у 1960-ті рр.

Щоб краще зрозуміти специфіку близькосхідної політики Північної Кореї, потрібно усвідомлювати загальну природу зовнішньої політики КНДР. Ідеться про її яскраву антиамериканську спрямованість, що сформувалася ще під час Корейської війни. Конфронтація зі США є важливим елементом легітимації північнокорейського режиму на чолі із сімейною династією Кімів. Тому жорстка антиамериканська риторика та підтримка антиамериканських сил у різних регіонах світу забезпечувала не лише налагодження на цьому ґрунті партнерських стосунків з різноманітними акторами світової політики (особливо під час холодної війни), але й мала сприяти підтримці його населенням країни.

Ще одна яскрава риса близькосхідної політики КНДР – її антиізраїльський характер, також пояснюється не якоюсь особливою ворожістю північнокорейського режиму до самої Держави Ізраїль, а радше загальною антиамериканською спрямованістю його зовнішньої політики. З одного боку, це можна розглядати як своєрідну форму притаманного Північній Кореї антиамериканізму, через тісні партнерські стосунки Ізраїлю зі США, а з іншого – ідеться про суто прагматичні міркування,

адже така позиція стосовно арабо-ізраїльського протистояння (багато в чому визначального для регіонального порядку) стала ефективним механізмом, налагодження добрих відносин із більшістю держав регіону (переважно арабських), які в умовах біполярного протистояння були зорієнтовані або на СРСР, або на США. Участь у боротьбі арабів проти Ізраїлю та конфронтація зі США створювали цілком позитивний імідж КНДР в арабському світі.

Із 1970-х рр. близькосхідна дипломатія КНДР поступово почала втрачати ідеологічне забарвлення, проте, тримаючись своєї антиамериканської й антиізраїльської риторики, вона надавала першочергового значення розвитку партнерських стосунків саме з антиамериканськими державами, передусім Лівією, Сирією та Іраном (після ісламської революції 1979 р.). Саме ці три країни, а також Єгипет (який, щоправда, у цей період переорієнтувався на США), на думку експертів, стали на довгі роки пріоритетними партнерами для Північної Кореї на Близькому Сході [14, с. 76; 9, с. 51].

Уже починаючи з 1970-х р., акцент у відносинах КНДР із її близькосхідними партнерами зроблено на військовій сфері, чому сприяла військово-політична ситуація в регіоні. Погіршення стосунків між СРСР і Єгиптом, з одного боку, та поліпшення відносин КНДР із СРСР – з іншого, дали їй змогу успішно вписатись у близькосхідну політику. Північна Корея допомогла Єгипту розв'язати проблему обслуговування радянської військової техніки та управління військами, що виникла після припинення його співробітництва з СРСР. Пхеньян направив до Єгипту велику групу військових спеціалістів (близько 1500) напередодні війни Судного дня (жовтень 1973 р.). За твердженнями ізраїльтян, деякі з них навіть брали участь у бойових діях [13].

Саме військове співробітництво з Єгиптом значною мірою сприяло початку реалізації північнокорейської ракетної програми, яка зараз є одним із дестабілізуювальних факторів, що підривають міжнародну безпеку в Східній Азії. У 1977 р. Єгипет передав Північній Кореї свої ракети радянського виробництва Scud-B, що, за твердженням Н. Сонга, стали вихідним матеріалом для північнокорейських ракетних досліджень і розробок [14, с. 78].

Подальша тривала співпраця між Єгиптом та КНДР значною мірою трималася на дружніх відносинах, що склались у цей період між Кім Ір Сеном і командувачем військово-повітряних сил Єгипту Х. Мубараком (після вбивства ісламістами в 1981 р. президента А. Садата він стане президентом Єгипту). Так, у єгипетсько-північнокорейських відносинах

яскраво проявив себе особистісний фактор, що відіграє інколи вирішальну роль в арабській політиці. Вони підтримували дружні стосунки, навіть незважаючи на загальну проамериканську орієнтацію Х. Мубарака. Останній, на прохання Кім Ір Сена, тривалий час утримувався від установа дипломатичних відносин з Південною Кореєю й зробив це лише після його смерті, у 1995 р.

Проте фактичний альянс із Єгиптом, який за президента А. Садата пішов на примирення з Ізраїлем (Кемп-девідські угоди 1978 р. та мирний договір у Вашингтоні 1979 р.), ускладнив відносини з деякими іншими арабськими країнами, більшість із яких засудила його й розірвала з ним стосунки. Небажання Кім Ір Сена припинити політичне, військове та економічне співробітництво з Єгиптом у край обурило Ірак, що був одним із лідерів антиєгипетської кампанії в арабському світі. Ірак відмовився постачати нафту до КНДР – і це спричинило погіршення їхніх стосунків. Це охолодження відіграло чи не головну роль у тому, що в ірано-іракській війні (1980–1988 рр.) Пхеньян став на бік Ірану, надавши йому широкомасштабну військову допомогу в обмін на нафту [15, с. 230–232]. Іракський лідер С. Хусейн після початку війни розірвав відносини з КНДР, які не вдалося відновити навіть після її завершення. Це сталося лише у 2008 р., коли режим С. Хусейна вже було повалено.

Розрив з Іраком і підтримка Ірану натомість посприяли зміцненню стосунків КНДР із тими арабськими режимами, що мали напружені відносини з Іраком і через це також підтримали Іран. Ідеться, передусім, про Сирію Хафіза Асада та Лівію Муаммара Каддафі. Загалом, потрібно зазначити, що численні міжарабські протиріччя суттєво ускладнювали налагодження стосунків з потенційними партнерами, адже налагодження співробітництва з однією країною могло спровокувати погіршення відносин з іншою. Експерти зазначають, що однією з проблем, із якою тривалий час стикається Пхеньян на Близькому Сході, є протистояння шіїтських і сунітських держав («Sunni–Shiite Dilemma») [2, с. 604], адже серед його найближчих партнерів є представники обох течій. Так, наприклад, тісна співпраця з Єгиптом провокувала недовіру з боку шіїтського Ірану.

Із 1974 р. важливим партнером КНДР в арабському світі знову ж таки на ґрунті антиамериканізму та протистояння з Ізраїлем стає режим М. Каддафі в Лівії. У 1982 р. обидві країни уклали Договір про союз, дружбу й співробітництво, що фактично оформив військовий альянс між ними [9, с. 51]. Пізніше укладено ще низку угод, які регулювали військову співпрацю, захист інвестицій, співпрацю у сфері науки та експорт

робочої сили. Хоча Лівія в 1980 р. встановила дипломатичні стосунки з Південною Кореєю, вони були набагато менш значущими для неї, ніж стосунки з Пхеньяном.

Активне співробітництво із Сирією, яка, як і КНДР, у часи холодної війни належала до «радянського табору», почалося трохи згодом, після встановлення дипломатичних відносин. 25 північнокорейських пілотів перебували в Сирії вже під час Шестиденної війни (червень 1967 р.). Після війни Пхеньян збільшив свій військовий контингент у цій країні. А під час війни Судного дня північнокорейські пілоти брали участь у бойових діях проти Ізраїлю [7, с. 13]. Хоча Північна Корея й Сирія не є військовим альянсом, заснованим на юридичних зобов'язаннях, однак вони мають давню історію міцних двосторонніх відносин. Ці стосунки включають політичну, економічну та військову співпрацю. Північнокорейські й сирійські політичні, військові та дипломатичні делегації часто відвідували столиці один одного, відображаючи регіональні й глобальні інтереси обох держав. Військова співпраця не обмежується лише експортом озброєнь до Сирії, але й уключає навчання, наукову співпрацю щодо розробки ракет, а також хімічної та ядерної зброї [7, с. 13]. Щодо останньої, то про сирійсько-корейське співробітництво в ядерній сфері стало відомо наприкінці 1990-х рр. Проте сирійський ядерний реактор у провінції Дейр аз-Зор, побудований за підтримки Північної Кореї, був знищений ізраїльською авіацією у вересні 2007 р. Існує думка, що цей північнокорейський ядерний проєкт у Сирії фінансувався Іраном [7, с. 16–17].

Для Пхеньяну відносини з Дамаском визначалися не лише його ідеологічними, але й економічними інтересами. Військовий експорт до Сирії приносив Пхеньяну мільйони доларів, хоча вони не завжди оплачувалися безпосередньо Сирією. Наприклад, під час холодної війни Радянський Союз фінансував сирійський військовий імпорт із Північної Кореї. Ірану, який має добрі відносини з Північною Кореєю й Сирією, також фінансує імпорт деякої сирійської військової техніки. Саудівська Аравія на початку 1990-х рр. профінансувала сирійські військові закупівлі приблизно на 2 млрд дол. США в якості винагороди за участь Сирії у війні в Перській затоці (1991 р.).

Тут треба зазначити, що активне військове співробітництво КНДР з країнами Близького Сходу не може бути пояснене лише ідеологічними настановами. За активним експортом зброї поряд з ідеологічними завжди стояли й не менш важливі економічні міркування. Справа в тому, Північна Корея завжди гостро відчувала нестачу іноземної валюти й продаж зброї

став чи не єдиним більш-менш стабільним джерелом її надходження. Отже, пошук джерел надходження валюти є одним із ключових завдань КНДР на Близькому Сході.

Пхеньян почав експортувати зброю на Близький Схід ще в часи холодної війни, що сприяло посиленню регіональній нестабільності. Він, зокрема, експортував величезну кількість копій ракет радянського виробництва до Ірану під час ірано-іракської війни. При чому експорт здійснювався не лише до регіональних союзників КНДР, але й до тих країн, що орієнтувалися на США. За словами втікачів із Північної Кореї, КНДР експортувала ракети не лише до Ірану, але й до Іраку, Єгипту, Сирії, ОАЕ, Ємену, Оману, Катару, Саудівської Аравії та Лівії [9, с. 55]. Це лише підкреслює комерційний складник північнокорейського військового експорту до арабських країн.

Після холодної війни втрата стратегічної підтримки СРСР, посилення тиску США лише підсилили стимули до співпраці Сирії й Північної Кореї. Жодна країна не була готова нормалізувати відносини з ворогами іншої. КНДР відкинула ізраїльські ініціативи на початку 1990-х рр., спрямовані на встановлення дипломатичних відносин, незважаючи на обіцянки Ізраїлю виплатити значну компенсацію (до 500 млн дол. США), якщо Пхеньян залишить Сирію й припинить експорт ракет на Близький Схід. Аналогічно Сирія відкинула спроби Південної Кореї нормалізувати відносини, незважаючи на свої зростаючі торговельні та інвестиційні зв'язки із Сеулом. Пхеньян і Дамаск також підтримують один одного в ООН й інших міжнародних організаціях [8].

Як складову частину військово-політичної співпраці Північної Кореї з Сирією, а ще більшою мірою – з Іраном, потрібно розглядати її активні зв'язки з регіональними угрупованнями, що виступають проти Ізраїлю (ліванською Хезболлою та ХАМАС у секторі Газа). Вона продає їм озброєння, тренує бойовиків, а протягом останнього десятиліття допомагає їм будувати тунелі, підземні укриття й укріплені пости [7, с. 27–28; 10; 5]. Стосунки КНДР із цими угрупованнями в політичному сенсі потрібні передусім Ірану, який їх власне й забезпечує. Для нього вони важливий інструмент у боротьбі з Ізраїлем та утвердження іранського впливу в регіоні. Інтереси Пхеньяна тут, найімовірніше, обмежуються суто комерційним складником, що Іран цілком влаштовує [16].

«Арабська весна» послабила позиції Пхеньяна в арабському світі й спричинила погіршення відносин із деякими колишніми партнерами. КНДР надавала військову підтримку армії М. Каддафі під час громадянської війни в Лівії (2011 р.). Через це стосунки з новим

лівійським режимом (у Тріполі) не склалися й він закритий лівійське посольство в Північній Кореї. Так само після повалення Х. Мубарака (2011 р.) погіршилися відносини з Єгиптом. Чинний єгипетський президент ас-Сісі, який прийшов до влади після військового перевороту у 2013 р., явно надає перевагу стосункам із Південною Кореєю через потенційні економічні переваги. Під час громадянської війни в Сирії Пхеньян рішуче підтримав режим Асада. Час від часу в пресі з'являлися повідомлення про наявність у Сирії північнокорейських військ, хоча офіційно Пхеньян це заперечував [8]. На думку С. Міямото, сьогодні саме режим Асада в Сирії є головним партнером КНДР серед арабських країн [9, с. 57]. Хоча визнаємо, що цінність цього союзника, знесиленого громадянською війною та критично залежного від зовнішніх спонсорів, суттєво знизилася.

Окремо потрібно зупинитися на відносинах Північної Кореї з арабськими монархіями Перської затоки. У період після Корейської війни, коли Північна та Південна Кореї вели боротьбу за дипломатичне визнання, Пхеньян ігнорував монархічні держави арабського світу, адже вони ненавиділи комуністів і були союзниками США. Певні зміни сталися на початку 1970-х рр., після першої нафтової кризи й послаблення міжнародної напруженості. Зроблено перші кроки щодо налагодження відносин із деякими близькосхідними монархіями. У 1973 р. КНДР стала спостерігачем на Близькому Сході та реалізовувала зорієнтовану на ООН дипломатію, одночасно намагаючись забезпечити прийняття Генеральною Асамблеєю резолюцій, що задовольняли б її власні вимоги. Щоб отримати підтримку якомога більшої кількості членів ООН, вона сприяла розвитку дружніх відносин із нейтральними країнами, незалежно від їхньої форми правління. Так у 1973 р. встановлено дипломатичні відносини з шахським Іраном, а у 1974 р. – із Йорданією. Проте вже в 1976 р. КНДР відмовляється від зорієнтованої на ООН політики та знов утрачає інтерес до стосунків із монархіями.

Лише на межі 1980–1990-х рр., після закінчення холодної війни, КНДР активізувала свою політику стосовно арабських монархій. Після розпаду СРСР і радянського блоку, а також охолодження відносин із Китаєм Північна Корея втратила значні обсяги іноземної економічної допомоги. Це змусило її шукати нових заможних партнерів, що допомогли б їй компенсувати втрати. Вона почала налагоджувати відносини з країнами-членами Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) та деякими іншими монархіями. Установлено дипломатичні стосунки з Марокко (1989), Оманом (1992) і Катаром

(1993). Пізніше налагоджено відносини з Кувейтом (2001), Бахрейном (2001) та Об'єднаними Арабськими Еміратами (2007). Із Саудівською Аравією дипломатичні стосунки так і не були встановлені.

На той час, коли Північна Корея стала серйозно взаємодіяти з країнами Перської затоки, вона вже переживала серйозний промисловий спад, за яким у середині 1990-х рр. почався голод. Через дефіцит твердої валюти КНДР не має можливості імпортувати енергоносії з Перської затоки (як це робить Південна Корея) і покладається в цьому сенсі на імпорт із Китаю. Незважаючи на відсутність енергетичних відносин, Північна Корея взаємодіє з РСАДПЗ у трьох сферах. Вона підтримує офіційні дипломатичні відносини з п'ятьма із шести країн переважно через своє посольство в Кувейті. Вона здійснює експорт своєї робочої сили до країн РСАДПЗ. Нарешті, вона продовжує експорт зброї до регіону (хоча він суттєво скоротився через міжнародні санкції) [3].

За прогнозами експертів майбутні відносини Північної Кореї й країн-членів РСАДПЗ, імовірно, розвиватимуться в подібному ключі: офіційні, але не дуже тісні відносини, можливо, незначна військова співпраця та економічне партнерство, яке здебільшого ґрунтується на наданні Північною Кореєю кваліфікованої й низькооплачуваної робочої сили [3]. Проте останній напрям викликає підвищену увагу фахівців, адже фактично йдеться про своєрідний механізм уникнення санкцій і забезпечення нового джерела надходження валюти, коли експорт зброї вже не може виконувати цю функцію в умовах санкційного режиму.

ООН запровадила санкції стосовно КНДР у 2017 р. у відповідь на її програму створення ядерної зброї. Хоча ефективність цих санкцій є предметом окремої дискусії, немає сумнівів, що КНДР під керівництвом її нинішнього верховного лідера Ким Чен Йона постійно вживає заходів щодо ухилення від них і забезпечення джерел надходження твердої валюти, яка підтримує існування режиму та продовження його ядерної програми. Саме тут у гру вступають відносини між Північною Кореєю й країнами Перської затоки (особливо Катаром).

Одним із способів, за допомогою якого Північна Корея підтримує свій режим і ядерну програму, є її програма експорту робочої сили. Ця програма передбачає направлення північнокорейських робітників в заможні країни Перської затоки. Північнокорейська робоча сила, відправлена за кордон, є проблемою не лише тому, що вона викликає стурбованість щодо прав людини, але й тому, що це простий спосіб для режиму Кіма уникати санкцій і використовувати нетрадиційну тактику для отримання твердої валюти [1].

Зі оцінками місії США при ООН, 80 % північнокорейської робочої сили відправляється в Росію та Китай, а Катар посідає третє місце. У 2019 р. там перебувало близько 3 тис. трудових мігрантів із Північної Кореї, що працювали, переважно на будівництві об'єктів до чемпіонату світу з футболу (2022 р.) Ці трудові мігранти отримують у найкращому випадку крихітний відсоток своєї зарплати, а решта йде до бюджету КНДР. У 2019 р., північнокорейські робітники заробили для режиму Кіма від 1,2 до 2,3 млрд дол. США [1].

Країни Перської затоки через санкційний режим, а також тиск держав стурбованих ядерною безпекою (Японія, Південна Корея та США активно впливають на Кувейт і Катар, щоб вони зайняли більш жорстку позицію щодо співпраці з КНДР), змушені послаблювати взаємодію з Пхеньяном, але трудових мігрантів продовжують вітати через очевидну економічну користь.

3. ВИСНОВКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, можемо констатувати, що політика Північної Кореї щодо арабських країн, незважаючи на помітне ідеологічне забарвлення, має цілком прагматичний характер і спрямована на забезпечення національних інтересів в умовах переважно несприятливого міжнародного середовища. Фактично йдеться про певне поєднання ідеології та прагматики.

У часи холодної війни ідеологічний аспект домінував і Північна Корея керувалась переважно логікою біполярного протистояння, устанавлюючи партнерські відносини з антиамериканськими у антиізраїльськими режимами. Проте акцент на військово-політичне співробітництво завжди мав й економічну складову частину, адже експорт зброї в регіон розглядався як джерело отримання валюти, необхідної для забезпечення виживання правлячого режиму.

Закінчення холодної війни, а потім події «Арабської весни» спонукали КНДР усе більше надавати перевагу прагматичним міркуванням і шукати нових партнерів у регіоні, саме з погляду можливості отримання фінансових ресурсів, про що свідчить налагодження відносин із монархіями Перської затоки. На нашу думку, саме стосунки КНДР із її новими партнерами з Перської затоки можуть становити значний інтерес щодо їх зв'язку з актуальними проблемами сучасних міжнародних відносин. Ідеться передусім про експорт робочої сили до країн Затоки як новий механізм фінансування ядерної та ракетної програм КНДР в умовах міжнародних санкцій.

REFERENCES

1. Al Saud, L. A. (2019). The Hoo-Ha in Doha: Relations between North Korea and Qatar. *Harvard International Review*, November, 10. URL: <https://hir.harvard.edu/the-hoooha-in-doha/>
2. Choi, L., Shin, J., & Lee, H. (2019). The Dilemma of the ‘Axis of Evil’: The Rise and Fall of Iran-DPRK Relations. *The Korean Journal of Defense Analysis*, 31 (4), 595–611. DOI: 10.22883/kjda.2019.31.4.007
3. Feffer, J. (2016). North Korea’s Complicated Relationship With the Gulf. *Fair Observer*, May 20. URL: https://www.fairobserver.com/region/middle_east_north_africa/north-koreas-complicated-relationship-gulf-99077/
4. Kerr, P. K., Hildreth, S. A., & Nikitin, M. B. D. (2016). Iran-North Korea-Syria Ballistic Missile and Nuclear Cooperation. *CRS Report R43480*. URL: <https://sgp.fas.org/crs/nuke/R43480.pdf>
5. Kim, H., Tong-hyung, K., & Gambrell, J. (2023). Evidence Shows Hamas Militants Likely Used Some North Korean Weapons in Attack on Israel. *The Diplomat*, October 19. URL: <https://thediplomat.com/2023/10/evidence-shows-hamas-militants-likely-used-some-north-korean-weapons-in-attack-on-israel/>
6. Koga, K. (2009). The Anatomy of North Korea’s Foreign Policy Formulation, *North Korean Review*, 5 (2), 21–33. DOI:10.3172/NKR.5.2.21
7. Levkowitz, A. (2017). North Korea and the Middle East, *Mideast Security and Policy Studies*, 127. URL: <https://besacenter.org/127-levkowitz-north-korea-and-the-middle-east/>
8. Mansourov, A. (2013). North Korea: Entering Syria’s Civil War, *38 North*. November 25. URL: <https://www.38north.org/2013/11/amansourov112513/>
9. Miyamoto, S. (2023). North Korea’s Military Cooperation Policy Toward Iran and other Middle East Countries, *ROLES Review*, 3, 45–68. URL: <https://roles.rcast.u-tokyo.ac.jp/uploads/publication/file/48/publication.pdf>
10. Ramani, S. (2023). North Korea’s Covert Alliance With Iran Aligned Militias in the Middle East, *38 North*, October 23. URL: <https://www.38north.org/2023/10/north-koreas-covert-alliance-with-iran-aligned-militias-in-the-middle-east/>
11. Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*, 51 (1), 144–172.
12. Ruggiero, A., Oh, K., & Solomon, J. (2018). North Korea in the Middle East: A Dangerous Military Supply Line, *Washington Institute for Near East Policy*, June 12. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/north-korea-middle-east-dangerous-military-supply-line>
13. Solomon, J. (2019). The North Korean-Israeli Shadow War, *Tablet*, September 09. URL: <https://www.tabletmag.com/sections/israel-middle-east/articles/north-korean-israeli-shadow-war>
14. Song, N. (2016). North Korea’s Middle East Diplomacy and the Arab Spring, *Israel Journal of Foreign Affairs*, 10 (1), 75–89. DOI: 10.1080/23739770.2016.1181921
15. Szalontai, B., & Yoo, J. (2023). Maneuvering between Baghdad and Tehran. North Korea’s Relations with Iraq and Iran during the Cold War, *Journal of Cold War Studies*, 25 (2), 179–247. DOI: doi.org/10.1162/jcws_a_01119
16. Wege, C. A. (2011). The Hizballah–North Korean Nexus, *Small Wars Journal*, October 30. URL: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/the-hizballah-north-korean-nexus>

Матеріал надійшов до редакції 14.09.2023 р.